

ภาคผนวก ค

ประวัติการขุดคลองในเมืองไทย

ประวัติการขุดคลองในเมืองไทย (คลองพระโขนง)

เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร เดิมเป็น “อำเภอ” ที่ปรากฏชื่อครั้งแรกเท่าที่สืบค้นได้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2445 ขึ้นกับเมืองนครเขื่อนขันธ์ มณฑลกรุงเทพฯ เป็น “อำเภอ” ขึ้นกับเมืองพระประแดง ตั้งแต่ พ.ศ. 2457 เป็น “อำเภอ” ขึ้นกับจังหวัดพระประแดง (จังหวัดสมุทรปราการในปัจจุบัน) ตั้งแต่ พ.ศ. 2459 เป็น “อำเภอ” ขึ้นกับจังหวัดพระนคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2470 และเปลี่ยนชื่อเรียก เป็น “เขตพระโขนง” ขึ้นกับกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน

ความเป็นมาของ คำว่า “พระโขนง”

คำว่า “พระโขนง” มีที่มาอย่างไร ยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัด แต่มีผู้ให้คำจำกัดความถึงที่มาของคำว่า พระโขนง ดังนี้

ศาสตราจารย์นายแพทย์ เสงี่ยม พริ้งพวงแก้ว เขียนไว้ในสารจากผู้อาวุโส ในหนังสือ การประชุมใหญ่สภาวัฒนธรรมเขตพระโขนงว่า

คำ พระโขนง เป็นคำจากภาษาเขมร แปลว่า คิ้ว หน้าตาของกรุงเทพพระนคร อมรรัตนโกสินทร์ฯ นั้น ว่าเป็นเมืองของเทวดา หรือ อมร แปลว่า ไม่ตาย . . . อำเภอพระโขนง เดิมเป็นอำเภอใหญ่มาก ปัจจุบันถูกลดทอนลงมาก ซึ่งเดิมเป็น คิ้ว ของหน้าของพวกอมร กลับมาเป็นเพียงเส้นคิ้วที่วาดด้วยดินสอเท่านั้น เหมือนคิ้วของนางแบบ ถัดจากคำว่า พระโขนง มีคำว่า ลำโรง และคำว่า บางนางเกร็ง ของสมุทรปราการ ซึ่งล้วนเป็นภาษาเขมรทั้งสิ้น” (สุรพล วัฒนธรรม, คำโครงประวัติท้องถิ่นสำนักงานเขตพระโขนง, น. 2. เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

นายสุรพล วัฒนธรรม มีข้อคิดเห็นว่า คำว่า “โขนง” เรียกเพี้ยนมาจากคำว่า “ขนอน” แปลว่า ด่าน มีความหมายเดียวกับ คำว่า “ปะแดง” หรือ “บาแดง” ซึ่งแปลว่า “คนเดินหาย คนนำข่าวสาร” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ “ด่านใต้” เมืองหน้าด่านทางทะเล มีหน้าที่แจ้งข่าวสาร ตรวจตราผู้คนและสิ่งของต้องห้าม . . . คำว่า นนทรี แปลว่า ด่านใต้ เช่นกัน . . . “

ความเป็นมาของเมืองนครเขื่อนขันธ์

เมืองนครเขื่อนขันธ์ เริ่มก่อตั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทลงไปสำรวจพื้นที่ทางปากแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อหาทำเลที่เหมาะสมสร้างเมืองหน้าด่านสำหรับป้องกันทางทะเลจากทั้งพม่าและญวน ทรงพิจารณาเห็นว่าที่ลัดโพธิ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับสมุทรปราการ เป็นทำเลที่เหมาะสม จึงโปรดให้สร้างเมืองขึ้นที่นั่น แต่เมื่อ พ.ศ. 2332 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จสวรรคต การก่อสร้างจึงหยุดชะงักลง

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อต้น พ.ศ. 2357 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ เป็นแม่กองเสด็จลงไปดำเนินการก่อสร้างเมืองต่อ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ว่า “ปีจอ ฉศก จ.ศ. 1176 พ.ศ. 2357 ... จึงโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นแม่กองเสด็จลงไปทำเมืองขึ้นที่ปากลัด ตัดเอาท้องที่แขวงกรุงเทพมหานครบ้าง และแขวงเมืองสมุทรปราการบ้าง รวมกันตั้งขึ้นเป็นเมืองใหม่อีกเมืองหนึ่ง พระราชทานนามว่า เมืองนครเขื่อนขันธ์ ให้ย้ายครัวมอญเมืองปทุมธานี พวกพระยาเจมี้จำนวนชายฉกรรจ์สามร้อยคนลงไปอยู่ ณ เมืองนครเขื่อนขันธ์ แล้วทำป้อมขึ้นฝั่งตะวันออก ... 3 ป้อม ... รวมทั้งป้อมเก่า ... ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 1 ด้วยเป็น 4 ป้อม สร้างข้างฝั่งตะวันตกอีก 5 ป้อม ... สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์สำเร็จได้ตั้งพิธีอาถรรพ์ปักหลักเมืองเมื่อ ณ วันศุกร์ เดือน 7 แรม 10 ค่ำ ปีกุน สัปตกจลศักราช 1177 พ.ศ. 2358 ... “แล้วทรงตั้งให้สมิงทอมา บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง คชเสนี) ซึ่งเป็นพระยาพระราม เป็น “พระยานครเขื่อนขันธ์รัษฎราชธานีเสนาบดีศรีสิทธิสงคราม” ผู้รักษาเมืองกับตั้งกรมการพร้อมทุกตำแหน่ง ชื่อเมืองนครเขื่อนขันธ์ ดำรงอยู่ได้ถึงปี พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นชื่อนาม “พระประแดง” เป็นชื่อเมืองสำคัญที่มีมาแต่โบราณ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ “เมืองนครเขื่อนขันธ์” เป็น “เมืองพระประแดง” แต่นั้นเป็นต้นมา

ความเป็นมาของเมืองพระประแดง

เมืองพระประแดงเป็นเมืองเก่าที่ขอมสร้างขึ้น ราว 1,000 กว่าปีล่วงมาแล้ว คำว่า “พระประแดง” สันนิษฐานว่า มาจากคำว่า “ปะแดง” หรือ “ปาแดง” ซึ่งแปลว่า “คนเดินหาย คนนำข่าวสาร” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เมืองหน้าด่าน สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่า เมืองพระประแดง ตั้งอยู่ที่ตำบลราชบุรณะ ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาตรงปากคลองพระโขนง

ในปัจจุบัน โดยที่สมัยนั้นปากแม่น้ำเจ้าพระยายังอยู่แต่ตัวเมืองพระประแดงที่ขอมสร้างเท่านั้น เมืองพระประแดง จึงเป็นเมืองปากแม่น้ำหรือเมืองหน้าด่าน เมื่อขอมหมดอำนาจลง เมืองพระประแดงก็ยังเป็นเมืองหน้าด่านอยู่ตลอดสมัยสุโขทัย ถึงสมัยอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมืองพระประแดงถูกยุบลงและถูกรื้อถอนทำลายในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยรื้อกำแพงเมืองพระประแดงไปสร้างกำแพงพระราชวัง ทำให้เมืองพระประแดงที่มีมาแต่สมัยขอมสิ้นซากลง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ “เมืองนครเขื่อนขันธ์” เป็น “เมืองพระประแดง” ดังพระราชสาส์นถึงเจ้าพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ความว่า

สวนดุสิต

ที่ 8/178 วันที่ 8 มิถุนายน พระพุทธศักราช 2457

ถึง เจ้าพระยาอมราช

ได้รับหนังสือที่ 3/2036 ลงวันที่ 29 พฤษภาคม ซึ่งแจ้งเรื่องผู้ว่าราชการเมืองมณฑลกรุงเทพฯ และหาญาในการที่จะเปลี่ยนชื่อเมืองนครเขื่อนขันธ์เป็นพระประแดงมานั้น ทราบแล้ว เมืองนครเขื่อนขันธ์ ที่จะเปลี่ยนชื่อเข้าหาเดิมนั้น เห็นชอบด้วย ควรเปลี่ยนนามเมืองเรียกว่า “เมืองพระประแดง” และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ส่วนชื่อผู้ว่าราชการเมืองนั้น ถ้าเป็นพระยาให้มีนามว่า พระยานิประการบริหารพระประแดงบุรี แต่ถ้าเป็นพระให้มีนามว่า พระประแดงบุรี แล ปลัดเมืองให้มีนามว่า พระ (ฤา หลวง) ศิริประแดงเขตรัยกระบัตร์ให้มีนามว่า หลวง (ฤา ชุน) เศรษฐประแดงขันท์

สยามมินทร์

ในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเรียกว่าจังหวัด “เมืองพระประแดง” จึงเปลี่ยนได้เปลี่ยนชื่อเป็น “จังหวัดพระประแดง” และจังหวัดพระประแดงถูกยุบเข้าเป็นอำเภอขึ้นกับจังหวัดสมุทรปราการ ในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา

รูปแบบการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5

ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 กรมพระกลาโหม มีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายใต้ (ปักษ์ใต้) ฝ่ายตะวันตก ตะวันออก และเมืองมลายูประเทศราช กรมมหาดไทย มีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือและเมืองลาวซึ่งเป็นประเทศราช ส่วนหัวเมืองบริเวณพระนคร อยู่ในบังคับบัญชาของกรมท่า

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศตั้งกระทรวงขึ้น เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2435 (สุขสมาน วงศ์สุวรรณ, 2527, น. 279-280) รวม 12 กระทรวง โดยกระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือ และประเทศราช กระทรวงกลาโหม มีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายตะวันตก ตะวันออก เมืองมลายูประเทศราช ส่วนพระนครและหัวเมืองใกล้เคียง อยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงนครบาล

ในช่วงปี พ.ศ. 2435 เหตุการณ์ระหว่างประเทศตามชายแดน มีที่ท่าว่าจะรุนแรง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงจัดการรวบรวมหัวเมืองตามชายแดนสำคัญ ๆ ขึ้นเป็นเขตการปกครอง เรียกว่า “มณฑล” พระองค์ได้ทรงเลือกสรรบุคคลที่ทรงคุณวุฒิ มีความสามารถสูง และเป็นที่ยอมรับของราษฎรทุกฝ่าย ออกไปดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ ประจำมณฑล กำกับราชการซึ่งผู้ว่าราชการเมือง และกรมการเมืองปฏิบัติอยู่ให้ดำเนินไปโดยชอบด้วยกฎหมาย

พ.ศ. 2438 ได้มีการจัดตั้งมณฑลกรุงเทพพระมหานคร ขึ้น (ไม่พบหลักฐานว่าจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ใด) มีเมืองขึ้น 6 เมืองคือ พระนคร ธนบุรี ปทุมธานี นครเขื่อนขันธ์ สมุทรปราการ และนนทบุรี ผู้บังคับบัญชามณฑล คือ เสนาบดีกระทรวงนครบาลวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2440 ได้มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 ได้กำหนดอาณาเขตของอำเภอหนึ่ง ๆ ไว้ตามหลักเกณฑ์ ต่อไปนี้

หากภูมิประเทศเป็นท้องทุ่งที่ราบที่มีพลเมืองอาศัยอยู่มากให้กำหนดโดยถือจำนวนพลเมืองประมาณ 10,000 คนเป็นอำเภอหนึ่ง

หากเป็นท้องที่อยู่ระหว่างป่าหรือภูเขา ซึ่งพลเมืองอาศัยอยู่น้อยหรือพลเมืองตั้งบ้านเรือนกระจ่ายเป็นแห่ง ๆ ให้กำหนดถือระยะทางที่จะพึงเดินไปมาได้ตลอดท้องที่ราว 12 ชั่วโมงเป็นหนึ่งอำเภอ

หากเป็นท้องที่ว่าง ซึ่งเป็นป่าดงพงเขาที่ไม่มีบ้านเรือนราษฎรอาศัยอยู่มากเท่าใด ให้จัดเป็นท้องที่ฝากขึ้นอยู่กับอำเภอซึ่งติดกันกับที่ว่างนั้น

ความเป็นมาอำเภอพระโขนง

วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าเห็นชอบด้วยตามที่เจ้าพระยายมราชเสนาบดีกระทรวงนครบาล เปลี่ยนนามเมือง “เมืองนครเขื่อนขันธ์” เป็น “เมืองพระประแดง” ส่วนผู้ว่าราชการเมืองนั้น ถ้าเป็นพระยาให้มีนามว่า “พระยานที่ประการบริหารพระประแดงบุรี” แต่ถ้าเป็นพระให้มีนามว่า “พระประแดงบุรี” และปลัดเมืองให้มีนามว่า “พระ (ฤา หลวง) ศิริประแดงเขตร” ยกกระบัตรให้มีนามว่า “หลวง (ฤา ชุน) เศรษฐีประแดงขันท์”

วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศขยายเขตกรุงเทพพระมหานคร โดยยกเลิกมณฑลกรุงเทพฯ รวมทั้งที่เมืองนนทบุรี เมืองมีนบุรี เมืองพระประแดง เมืองสมุทรปราการ เป็นเขตพระมหานคร และยกเมืองธัญญะบุรี เมืองประทุมธานี เป็นหัวเมืองขึ้นมณฑลกรุงเก่า กระทรวงมหาดไทย

ส่วนกรุงเทพพระมหานคร

วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเรียกว่าจังหวัด (หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์), ประชุมกฎหมายไทย ภาค 11 เล่ม 4 กฎหมายรัชกาล พ.ศ. 2470-2473 และภาคเพิ่มเติม ดูอ้างจากข้างบน) ดังนั้น “เมืองพระประแดง” จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “จังหวัดพระประแดง”

พ.ศ. 2461 กรุงเทพพระมหานคร แบ่งการปกครองเป็น 6 จังหวัด 47 อำเภอ 487 ตำบล ดังนี้

1. จังหวัดพระนคร	22	อำเภอ
2. จังหวัดธนบุรี	11	อำเภอ
3. จังหวัดนนทบุรี	4	อำเภอ
4. จังหวัดมีนบุรี	4	อำเภอ
5. จังหวัดพระประแดง	2	อำเภอ
6. จังหวัดสมุทรปราการ	4	อำเภอ

อำเภอพระโขนง จังหวัดพระประแดง ตั้งที่ว่าการอำเภอที่สามแยกวัดมหาบุศ ตำบลสวนหลวง มี 12 ตำบล 316 หมู่บ้าน ดังนี้

ตำบลคลองเตย	26	หมู่บ้าน
ตำบลพระโขนง	36	หมู่บ้าน

ตำบลศิรีชะป่า	29	หมู่บ้าน
ตำบลคลองประเวศ	37	หมู่บ้าน
ตำบลหนองบอน	16	หมู่บ้าน
ตำบลบางจาก	17	หมู่บ้าน
ตำบลบางนา	32	หมู่บ้าน
ตำบลบางแก้ว	29	หมู่บ้าน
ตำบลสำโรง	23	หมู่บ้าน
ตำบลสวนหลวง	31	หมู่บ้าน
ตำบลคลองตัน	20	หมู่บ้าน
ตำบลทุ่งดอกไม้	20	หมู่บ้าน

วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2465 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า ลักษณะงานของกระทรวงนครบาลและกระทรวงมหาดไทย มีความคล้ายคลึงกัน คือ การปกครองท้องที่ โดยกระทรวงนครบาลรับผิดชอบเฉพาะเขตพระนคร แต่หัวเมืองอื่น ๆ อยู่ในหน้าที่มหาดไทย จึงได้มีประกาศรวมกระทรวงนครบาลเข้ากับกระทรวงมหาดไทย เพื่อรวบรวมการปกครองท้องที่ทั้งในกรุงและหัวเมืองเข้าไว้แห่งเดียวกัน กระทรวงนครบาลจึงได้ล้มเลิกไปตั้งแต่ประกาศนั้นเป็นต้นมา

วันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2470 ได้มีประกาศ เรื่อง แก้ไขเขตจังหวัดพระนคร ธนบุรี พระประแดง สมุทรปราการ และมีนบุรี ในมณฑลกรุงเทพฯ กับ รัษฎบุรี ในมณฑลอยุธยา (ร.ต.ท. เสถียร ลายลักษณ์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 40 กฎหมาย พ.ศ. 2470, 2474, น. 1) อำเภอพระโขนง จึงได้ย้ายจาก “จังหวัดพระประแดง” มาขึ้นกับ “จังหวัดพระนคร”

วันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2472 ได้มีประกาศ เรื่อง แก้ไขเขตท้องที่ในจังหวัดพระนคร และพระประแดง (เสถียร ลายลักษณ์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 42: กฎหมาย พ.ศ. 2472, 2476, น. 1-3.)

มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของอำเภอพระโขนง ดังนี้

1. โอนท้องที่ริมทางรถไฟสายช่องนนทรี ด้านตะวันตก (ตั้งแต่ริมคลองเตยเลียบริมทางรถไฟตัดตรงลงไปจดลำแม่น้ำ เลียบตามลำแม่น้ำอ้อมไปบรรจบเขตอำเภอบ้านทวาย กับตำบลช่องนนทรี เว้นแต่หมู่บ้านริมทางรถไฟสายช่องนนทรีด้านตะวันออก กับตำบลบางโพธิ์บาง) อำเภอพระโขนง ไปขึ้นอำเภอบ้านทวาย

2. โอนหมู่บ้านที่อยู่ริมทางรถไฟสายช่องนนทรีด้านตะวันออก ตำบลช่องนนทรี ไปขึ้นตำบลคลองเตย อำเภอพระโขนง

3. โอนท้องที่ตำบลบางหญ้าแพรก ตำบลบางหัวเสือ ตำบลสำโรงใต้ จากอำเภอเมืองสมุทรปราการ ไปขึ้นอำเภอเมืองพระประแดง

4. โอนตำบลบางนา จากอำเภอเมืองสมุทรปราการ ไปขึ้นอำเภอพระโขนง จังหวัดพระนคร

คลองพระโขนง เดิมเป็นคลองธรรมชาติมีลำน้ำคดเคี้ยว เป็นคลองที่เชื่อมต่อกับคลองหนองบอนกับแม่น้ำเจ้าพระยา ความยาวประมาณ 10 กม. มีการขุดคลองพระโขนงในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดเกล้าให้พระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต บุนนาค) ซึ่งต่อมาได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรม

มหาพิชัยญาติ (ในสมัย ร.4) เป็นผู้ดำเนินการขุดในปี พ.ศ. 2380 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2383 เพื่อประโยชน์ในการคมนาคมโดยจ้างแรงงานชาวจีนขุด

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติ “ประกาศขุดคลอง” ใน พ.ศ. 2420 และได้โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองพระโขนงไปเชื่อมกับคลองด่าน ออกสู่มหาน้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และเรียกคลองที่ขุดต่อออกไปว่า “คลองประเวศบุรีรมย์” ทั้งยังได้ขุดคลองแยกจากคลองประเวศบุรีรมย์ อีก 4 คลอง คือ คลอง 1, คลอง 2, คลอง 3 และ คลอง 4 มีความยาวทั้งสิ้น 1,150 เส้น (46 กม.) โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาดำรงราชพลขันธ์ เป็นแม่กองขุด และเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ เป็นผู้อำนวยการขุด เริ่มขุดตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2421 แล้วเสร็จในปี 2423 ใช้เวลาในการขุด 3 ปี

มีวัตถุประสงค์ในการขุด คือ

1. เพื่อการคมนาคม ระหว่างเมืองนครเขื่อนขันธ์ (จ.สมุทรปราการ) และเมืองฉะเชิงเทรา
2. เพื่อเปิดพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น บริเวณสองฝั่งคลอง

การขุดคลองใช้เงินทุนจาก 3 แหล่ง คือ

1. พระราชทานเงินจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ 80,000 บาทเศษ จ้างจีนขุด
2. จ่ายเนื้อฝิ่นเป็นค่าจ้างแก่พวกจีน
3. อนุญาตให้ราษฎรช่วยเหลือค่าขุดคลอง รวมเป็นเงิน 32,752 บาท

นับว่าเป็นคลองแรกที่รัชกาลที่ 5 ให้ราษฎรช่วยเหลือค่าขุดคลอง โดยจะรับผลประโยชน์จากการจับจองที่ดินสองฝั่งคลองเป็นค่าตอบแทน ราษฎรผู้ช่วยออกเงินค่าขุดคลอง จะจับจองที่ดินในบริเวณที่กำหนดไว้ตามอัตราที่ดินเสียค่าขุดคลองในอัตราระหว่าง 2 สลึง ถึง 1.50 บาท โดยอัตราสูงจะอยู่ตอนต้นคลอง ส่วนปลายคลองอัตราดังกล่าวจะลดลงเป็นลำดับจน ถึงปลายเขตแขวงเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งก็หมายความว่า ผู้ช่วยออกเงินค่าขุดคลองในอัตราเท่าใด ก็จะได้รับจองที่ดินในบริเวณที่อัตรากำหนดไว้

เนื่องจากที่ดินคลองประเวศฯ ไม่เพียงพอกับความต้องการของราษฎร จึงได้ช่วยกัน ออกเงินจ้างเงินขุดคลองแยกจากคลองประเวศฯ อีก 4 คลอง คือ คลอง 1, คลอง 2, คลอง 3 และ คลอง 4 ผลจากการขุดคลองโดยการใช้พระราชบัญญัติ “ประกาศขุดคลอง” ทำให้การขยายพื้นที่ เพาะปลูก เป็นไปอย่างกว้างขวางตามความต้องการของรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากการที่ราษฎร หลายพันครอบครัวเข้าไปทำการเพาะปลูกตลอดแนวสองฝั่ง คลองประเวศฯ และคลองแยก จึงเป็น คลองแรกที่รัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 ประสบความสำเร็จในการพัฒนาที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่าง เต็มที่ นับว่าเป็นกุศโลบาย “ให้ประชาชนมีส่วนร่วม” อย่างแยบยล แสดงถึงพระปรีชาสามารถและ สายพระเนตรที่ยาวไกลของรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้พระองค์ยังได้ออกกฎหมายห้ามราษฎรปลูก อาครชดริมคลอง ต้องถอยร่น 3 วา (6 เมตร) ซึ่งเรียกกันติดปากว่า “กฎหมาย 3 วา” แต่น่า เสียดายที่ไม่มีการบังคับกันอย่างจริงจัง ทำให้เกิดการบุกรุกคลองอย่างทั่วไป